

Examen HAVO

2013

tijdvak 1
donderdag 16 mei
9.00 - 12.00 uur

kunst

beeldende vormgeving - dans - drama - muziek - algemeen

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 4 blokken met in totaal 36 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 64 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Blok 1: Schilderkunst en toneel in de zeventiende eeuw in Nederland
Blok 2: Beeldende kunst en dans in het begin van de 20e eeuw
Blok 3: Jeugdcultuur en popmuziek in de jaren vijftig en zestig van de 20e eeuw
Blok 4: Massatoerisme en kunst

Bij het beantwoorden van de vragen maak je gebruik van de aangeboden bronnen. Tevens wordt een beroep gedaan op je eigen kennis. In het vragenboekje staan boven de vraag meestal één of meer bronnen aangegeven die van speciaal belang zijn bij de vraag. Deze bronnen worden links op het scherm gepresenteerd.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Blok 1

Dit blok gaat over schilderkunst en toneel in de zeventiende eeuw in Nederland.

afbeelding 1

Op afbeelding 1 zie je het schilderij *De Rederijkers* (1655) van Jan Steen. Het stelt de leden van de rederijderskamer 'de Egelantier' voor. In het schilderij wordt een belangrijke bezigheid van het gezelschap verbeeld.

- 2p 1 Noem deze bezigheid van de rederijkers en geef aan hoe Steen ernaar verwijst in dit schilderij.

afbeelding 1

De zeventiende-eeuwse Nederlandse schilderkunst wordt ingedeeld in verschillende categorieën, waaronder bijvoorbeeld de landschapschilderkunst.

- 2p 2 Noem de categorie waartoe dit schilderij van Jan Steen wordt gerekend. Geef aan de hand van een voorbeeld aan waarom het tot deze categorie wordt gerekend.

tekst 1

In 1617 splitste de 'Nederduytsche Academie' zich af van de rederijderskamer 'de Egelantier'. Een bijzondere en vernieuwende doelstelling van de Academie was het organiseren van wetenschappelijke colleges in het Nederlands. Tot dan toe werden wetenschappelijke colleges in het Latijn gegeven.

Een van de leden van de Nederduytsche Academie was Pieter Corneliszoon Hooft. Hooft was geïnteresseerd in de kunsten én in de wetenschap. Het was voor kunstenaars in de zeventiende eeuw belangrijk dat zij zich ook op wetenschappelijk gebied ontwikkelden.

- 1p 3 Leg uit waarom het voor kunstenaars in de zeventiende eeuw belangrijk was om zich ook op wetenschappelijk gebied te ontwikkelen.

tekst 1 en 2

In 1613 schreef Hooft het treurspel *Geraerdt van Velsen*. Hooft liet zich voor dit stuk inspireren door de klassieke tragedie, daarnaast baseerde hij zijn stuk op de vaderlandse geschiedenis. Zo speelt het verhaal zich af op het in Noord-Holland gelegen Muiderslot.

- 1p 4 Geef aan wat Hooft beoogde met het inbrengen van vaderlandse cultuurelementen in een klassiek stuk.

filmfragment 1, tekst 2

In 2009 voerde Stichting Kwast Hoofts *Geraerdt van Velsen* uit. De twintig rollen worden gespeeld door vier acteurs. In het fragment zie je hoe de allegorische figuren *Eendracht*, *Trouw* en *Onnozelheid* commentaar leveren op *Twist*, *Geweld* en *Bedrog* die de oorlog ontketenen.

De acteurs tonen het karakter van de allegorische figuren onder andere door het stemgebruik. Zo wordt het karakter van *Eendracht*, *Trouw* en *Onnozelheid* getoond door het gebruik van zoete stemmetjes.

- 3p 5 Beschrijf aan de hand van het fragment voor elk van deze drie figuren nog een andere manier waarop ze hun karakter tonen. Laat de gesproken tekst buiten beschouwing.

Allegorische figuren kwamen in het zeventiende-eeuws toneel veel voor.

1p 6 Geef een reden waarom destijds toneelschrijvers gebruikmaakten van allegorische figuren.

filmfragment 2

In het filmfragment zie je hoe 'het volk' in een gezongen rei de dood van Floris V betreurt.

- 2p 7 Geef aan wat de functie is van een rei binnen een toneelstuk. Geef ook aan op welke traditie zeventiende-eeuwse toneelschrijvers teruggrepen met het opnemen van een rei.

In de zeventiende-eeuwse toneeltraditie werden reien vaak geschreven op een bestaande melodie. Dit had een praktische reden.

- 1p 8 Geef een praktische reden waarom toneelschrijvers reien schreven op een bestaande melodie.

tekst 2

In het stuk *Geraerdt van Velsen* stelt Hooft een kwestie aan de orde die speelde in de zeventiende-eeuwse Republiek, namelijk de positie van de adel. Hoofts persoonlijke standpunt was dat de adel niet boven de wet staat.

- 1p 9 Leg uit hoe het standpunt van Hooft past in de cultuur van de zeventiende-eeuwse Republiek.

Blok 2

Dit blok gaat over beeldende kunst en dans in het begin van de twintigste eeuw, onder andere aan de hand van het werk van Rudolf Laban (1879-1958).

afbeelding 1

Op afbeelding 1 zie je een beeldhouwwerk uit 1914 van de Duitse kunstenaar Hermann Obrist (1863-1927).

Het thema 'natuur' was aan het begin van de twintigste eeuw van invloed op ontwikkelingen in de kunsten, onder andere op het gebied van vormgeving. Beeldend kunstenaar Hermann Obrist bijvoorbeeld bestudeerde de natuur.

- 2p 10 Beschrijf aan de hand van de afbeelding twee aspecten van de **vormgeving** van het kunstwerk die gebaseerd zijn op de natuur.

tekst 3

Obrist streefde ernaar in zijn kunst een "intensieve ervaring, een geconcentreerd gevoel" uit te drukken. Dit streven vormde ook het uitgangspunt voor een latere generatie kunstenaars, onder wie zijn leerling Rudolf Laban.

Laban was in meer dan één kunstdiscipline geschoold. Uiteindelijk koos hij voor de danskunst. In navolging van Obrist liet hij zich door de natuur inspireren om 'natuurlijke expressie' van emoties te bereiken.

- 1p 11 Verklaar Labans keuze voor de danskunst vanuit het streven naar natuurlijkheid.

filmfragment 1

In het filmfragment zie je de uitvoering van door Laban ontworpen dansoefeningen. De kostumering en de beweging kunnen in verband worden gebracht met natuurlijkheid.

- 2p 12 Noem twee aspecten van de **kostumering** die verband houden met natuurlijkheid.
- 2p 13 Noem twee aspecten van de **beweging** die verband houden met natuurlijkheid.

tekst 3 en 4

Laban richtte in 1913 een school op voor kunst en beweging die verbonden was met de kunstenaarskolonie op de Monte Verità. Deze kolonie bood kunstenaars die de reguliere maatschappij wilden ontvluchten de mogelijkheid van een alternatief bestaan. Deelnemers gingen ernaartoe om te genezen van de civilisatie.

- 2p 14 Geef aan wat er in de ogen van de deelnemers mis was met de 'reguliere maatschappij'. Leg vervolgens uit hoe men dacht te kunnen genezen van de civilisatie.

tekst 3

Laban werkte in zijn dansschool vaak met amateurs. Het werken met amateurs past in zijn (dans)filosofie.

- 2p 15 Leg aan de hand van een uitgangspunt van Laban uit tekst 3 uit waarom hij juist met amateurs wilde werken.

filmfragment 2

Laban had veel navolgers, onder wie de danskunstenaar Mary Wigman. Zij werd onder meer door de oosterse dans geïnspireerd. Dit blijkt in het filmfragment onder andere uit het gebruik van een gestileerd noh-theater masker en percussie die geïnspireerd is op gamelan. Het masker en de muziek zijn in dit geval hulpmiddelen die de zeggingskracht van de beweging versterken.

- 2p 16 Leg voor zowel het **masker** als voor de **muziek** uit hoe ze de zeggingskracht van de beweging benadrukken.

Rudolf Laban is de grondlegger van een veel gebruikt systeem voor dans- en bewegingsnotatie. Hij legde dit systeem vast in zijn publicatie *Schrifttanz* (1928). Met deze publicatie leverde hij een bijdrage aan de wetenschappelijke studie van beweging.

Bij de bestudering van beweging kon Laban nieuwe technieken als fotografie en film goed gebruiken.

- 1p 17 Geef aan welk voordeel deze nieuwe technieken hadden voor de studie van beweging.

tekst 5

Studies naar de beweging van het menselijk lichaam werden vanaf de twintigste eeuw belangrijker, omdat mechanisering en automatisering een nieuw, vaak eenzijdig gebruik van het lichaam tot gevolg hadden. De bewegingsleer van Laban droeg bij aan de ontwikkeling van een efficiënt lichaamsgebruik op de werkplek.

Sommigen zagen in deze bewegingsleer een instrument om de productiviteit van arbeiders te verhogen. Anderen zagen er juist een mogelijkheid in om de kwaliteit van de werkomstandigheden te verbeteren.

2p 18 Geef voor beide opvattingen een argument.

Blok 3

Dit blok gaat over jeugdcultuur en popmuziek in de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw.

In Europa ontstond vanaf de jaren vijftig van de twintigste eeuw een jeugdcultuur. Een belangrijk onderdeel van deze Europese jeugdcultuur was de Amerikaanse rock-'n-roll.

De Verenigde Staten hadden na de Tweede Wereldoorlog in West-Europa een voortrekkersrol op het gebied van kunst en cultuur.

1p 19 Geef een reden waarom de Verenigde Staten een voortrekkersrol op cultureel gebied hadden.

Jongeren in Europa omarmden de rock-'n-roll-cultuur, mede omdat verschillende aspecten van deze cultuur als rebels werden beschouwd.

2p 20 Geef voor twee aspecten van de rock-'n-roll-cultuur aan waarom ze als rebels werden gezien.

filmfragment 1, tekst 6

Europese bands coverden Amerikaanse rock-'n-roll-sterren. Een voorbeeld is het nummer *That'll be the day* van de Amerikaan Buddy Holly dat gecoverd werd door The Quarry Men.

3p 21 Geef aan de hand van de muziek uit dit fragment drie kenmerken van rock-'n-rollmuziek. Laat de korte duur van het nummer buiten beschouwing.

Het nummer *That'll be the day* duurt iets langer dan twee minuten, deze korte duur is kenmerkend voor rock-'n-roll-nummers.

- 2p 22 Geef twee redenen waarom rock-'n-roll-nummers een korte tijdsduur hadden.

filmfragment 2, tekst 6

The Beatles maakten een stormachtige ontwikkeling door. De band kreeg een enorme schare, veelal jeugdige, fans. Door de grote publiekstoestroom gingen The Beatles als eersten concerten geven in stadions. Het enorme succes van deze concerten was echter een van de redenen waarom de band besloot te stoppen met liveoptredens.

- 3p 23 Geef aan de hand van het filmfragment drie redenen waarom juist deze concerten een aanleiding konden vormen om te stoppen met liveoptredens.

geluidsfragment 1, tekst 7

Nadat The Beatles stopten met liveoptredens concentreerden zij zich op het maken van studio-albums. In de Abbey Road Studio's maakte de band de opnamen van het nummer *"Tomorrow Never Knows"* dat op de LP *Revolver* in 1966 uitkwam. In dit nummer zijn de invloeden van verschillende inspiratiebronnen te horen.

- 3p 24 Noem drie inspiratiebronnen waaruit The Beatles putten. Geef daarbij telkens aan hoe je deze terug hoort in het fragment.

afbeelding 1

In 1967 maakten The Beatles het album *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band*. Op de hoes van deze LP uit 1967 zijn de bandleden tweemaal afgebeeld tussen vele andere beroemdheden. The Beatles presenteerden zich met dit album alsof ze een nieuwe band waren.

- 3p 25 Geef aan de hand van de hoes drie voorbeelden waaruit blijkt dat de band zich als nieuw presenteert.

afbeelding 1

De hoes van het album *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band* kan geplaatst worden binnen de Pop Art.

- 1p 26 Geef aan de hand van een kenmerk van de hoes aan waarom deze binnen de Pop Art past.

tekst 6

Het enorme succes van The Beatles werd evenals de groei van de jeugdcultuur in de jaren zestig mede veroorzaakt door de massamedia. Een voorbeeld daarvan zijn singles en albums, deze werden op steeds grotere schaal geproduceerd en verspreid.

- 3p 27 Noem nog drie andere massamedia en beschrijf hoe ze bijdroegen aan het enorme succes van popartiesten in de jaren zestig.

Blok 4

Dit blok gaat over massatoerisme en kunst.

afbeelding 1

In 1968 maakte Ed van der Elsken, een Nederlandse fotograaf en cineast, een foto van Amerikaanse toeristen in Zuid-Afrika (afbeelding 1). In deze periode kwam het fenomeen massatoerisme nog maar net op gang. Uit deze foto spreekt kritiek van Van der Elsken op de situatie die hij vastlegt.

1p 28 Geef aan waaruit deze kritiek bestaat.

afbeelding 2 en 3

In 2009 bracht de Britse fotograaf, journalist en verzamelaar Martin Parr het boek *Playas* uit. Hierin bundelde hij foto's uit een serie over het toerisme op Zuid-Amerikaanse stranden. Op afbeelding 2 en 3 zie je twee foto's uit deze serie. Parrs foto's worden (op zijn eigen website) getypeerd als kritisch, verleidelijk en humoristisch.

2p 29 Leg aan de hand van de voorstelling uit waarom deze foto's zowel **kritisch** als **humoristisch** te noemen zijn.

afbeelding 4

Martin Parrs interesse in het fenomeen toerisme zie je ook terug in de verzameling ansichtkaarten die hij heeft aangelegd. Op de afbeelding zie je *Limbo! Limbo!*, een van de kaarten uit Parrs verzameling.

Ansichtkaarten tonen vaak de ideale vakantie-ervaring. Sinds het ontstaan van dergelijke kaarten aan het einde van de negentiende eeuw worden op de voorzijde veelal aanzichten van beroemde (historische) plekken afgebeeld.

Afbeelding 4 toont een ansichtkaart uit het begin van de jaren zeventig. Hier wordt een voor die tijd nieuw, ander ideaal gepresenteerd.

1p 30 Beschrijf dit ideaal aan de hand van de **voorstelling** van de kaart.

2p 31 Leg aan de hand van twee kenmerken van de **vormgeving** uit waardoor duidelijk wordt dat deze kaart een ideaalbeeld toont.

afbeelding 5, tekst 8

Op afbeelding 5 zie je een foto van de actie *Turista* van de Belgische kunstenaar Francis Alÿs. De foto is genomen op een groot plein in Mexico City. In een begeleidende tekst bij deze foto wordt gesteld: "Hij [Alÿs] verklaart zich solidair met de werkloze bevolking en hij houdt [...] de toeristen een spiegel voor."

1p 32 Geef aan hoe Alÿs de toeristen een spiegel voorhoudt.

afbeelding 5, tekst 8

Met zijn actie *Turista* stelt Alÿs een maatschappelijke kwestie aan de orde.

- 1p **33** Geef aan welke maatschappelijke kwestie hij met deze actie aan de orde stelt.

afbeelding 6, tekst 9

De Nederlandse kunstenaar Joost Conijn voerde verschillende projecten uit waarin reizen centraal stond. Op de afbeelding zie je de auto die Conijn bouwde voor zijn project *Hout Auto*. Conijn stelt in dit project het belang van 'zelf kunnen en doen' voorop.

- 1p **34** Geef aan hoe dit belang uit het project spreekt.

afbeelding 6, filmfragment 1

In het filmfragment zie je een deel van de film die Conijn maakte van zijn project *Hout Auto*. In 2003 werd de auto aangekocht door het Centraal Museum in Utrecht. Omdat de auto door een kunstenaar gemaakt is en aangekocht werd door een kunstmuseum zou je kunnen concluderen dat de auto een kunstvoorwerp is.

- 2p **35** Geef nog een argument vóór de stelling dat de auto een kunstvoorwerp is. Geef vervolgens een argument tegen deze stelling.

filmfragment 1, tekst 9

Conijns reis is op te vatten als een commentaar op het massatoerisme. Zijn manier van reizen contrasteert sterk met het reizen binnen het massatoerisme, onder andere wat betreft de route en wat betreft het contact met de plaatselijke bevolking.

- 2p **36** Geef voor zowel **de route** als voor **het contact** aan waarin Conijns manier van reizen verschilt van het reizen binnen het massatoerisme.

Bronvermelding

De in dit examen gebruikte bronnen zijn vermeld in het examen zelf en/of in het correctievoorschrift dat na het examen wordt gepubliceerd.